

Komentar in karta: 2/35

SLA V106.01 'rjuha'

Janoš Ježovnik

1. Gradivo

Za pomen 'del posteljnega perila pravokotne oblike za pokrivanje ležišča, odevanje', knj. *rjúha* (ú), se zlasti v osrednjem prostoru uporabljata leksem *ruha* in njegova različica z deiktičnim *-j-*, *rjuha*. Zlasti druga različica ima lahko sekundarni vzglasni polglasnik, ki se lahko v različnih narečjih odraža tudi z vokalizacijo in/ali protetičnim glasom. Zlasti v jugovzhodnem delu dolensjske narečne skupine in v delu štajerske narečne skupine se pojavlja tudi poimenovanje *plahta* (v T302 tudi z levim prilastkom, *lanena plahta*). Različica tega leksema s priponskim *-u-*, *plahuta*, je zapisana v nekaj točkah koroške narečne skupine ter v vseh točkah rezijanskega in terskega narečja. Poimenovanje *pirt* se uporablja v vzhodnem delu koroške narečne skupine, od koder preko kozjaškega podnarečja in slovenskogoriškega narečja sega v prekmursko narečje, zapisano pa je sicer tudi v štajerski narečni skupini. Deminutivna različica *prtič* je zapisana v nekaterih vzhodnih točkah koroške, sicer pa v strnjenem arealu v osrednjem delu štajerske narečne skupine. Le v zgornjesavinjskem narečju se pojavlja redko poimenovanje *flaneljka*. Poimenovanje *prestiralo* je razširjeno v briškem in kraškem narečju (z banjškim podnarečjem), v T097 v obliki ženskega spola *prestirala*. Le v kraškem narečju je zapisano poimenovanje *ponjava*, v T103 v obliki srednjega spola *ponjavo*. V panonski narečni skupini so zapisana malo razširjena poimenovanja *vilahen* (in različica *vihalen*), *lilahen*, *lenahen*, *polutek* in *lijen*.

2. Morfološka analiza

ruHa < **ruX-a* 'kos tkanine' ← **ruX-a-ti* 'rezati, trgati' (H ≥ f v T410)

hodnična ruha < **xod-ɔn-ít-ɔn-a-j-a ruX-a* ← **xod-ɔn-ɔ* 'vsakdanji'

(← **xod-i-ti*) + **ruX-a*

rjuha ≤ **ruX-a* (z deiktičnim *-j-*)

plaHta < **plax-ɔt-a* 'širok kos tkanine' ← **plax-a* 'nekaj ploskega' (H ≥ f v T292)

plahuta < **plax-ut-a* 'širok kos tkanine'

pirt < **pɔrt-ɔ* 'kos tkanine'

hodnji pirt < **xod-ɔn-ɔ-j-ɔ pɔrt-ɔ* 'kos tkanine iz grobega platna' ←

**xod-ɔn-ɔ* 'vsakdanji' (← **xod-i-ti*) + **pɔrt-ɔ*

prtič < **pɔrt-ít-ɔ*

prestiralo < **per-stir-a-dl-o* ← **per-stir-a-ti* ← **per-ster-ti* **per-stɔr-q* ←

**per-* 'skozi, prek, čez, k' + **ster-ti* **stɔr-q* 'razprostirati' (disimilacija *r-r* ≥ 0-r v T083 in T086)

prestirala ≤ **per-stir-a-dl-a*

ponjAva < **poń-av-a* ← **poń-a* ← **pon-ɔ* 'tkanina' (A ≥ e v T099, morda po preglasu)

ponjavo < **poń-av-o*

polutek < **pol-ut-ɔk-ɔ* ← **pol-ɔ* 'polovica'

vilahen < **(vilaxn)-ɔ* ← stvnem. *willahhan*, srvnem. **wīlelachen* 'rjuha'

vihalen ≤ **(vilaxn)-ɔ* (z metatezo $l-x \geq x-l$)

lilahen < **(lilaxn)-ɔ* ← zgod. srvnem. *līnlachen* 'rjuha'

lijan, nejasno, morda v zvezi z *lilahen* < **(lilaxn)-ɔ*

lenahen ≤ **(lenaxn)-ɔ* ← poz. srvnem. *leñlachen* 'rjuha' (z disimilacija $l-l \geq l-n$)

lajntuh < **(lajntux)-ɔ* ← nem. *Leintuch* 'platnena rjuha'

lentuh < **(lentux)-ɔ* ← poz. srvnem. *leñtuch* 'platnena rjuha'

flaneljka < **(flanel)-ɔk-a* ← **(flanel)-a* ← nem. *Flanell* 'flaneta, volnen izdelek' (z disimilacija $l-l \geq \emptyset-l$ v T311, T313)

koprileto < **(koprireto)-∅* ← it. *copriletto* 'posteljno pregrinjalo'

roba < **(rob)-a* ← it. *roba* 'blago, oprava'

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *koprileto* v T082 (tu gre morda za nerelevantno italijansko citatno poimenovanje), *vihalen* v T375, *polutek* v T399, *roba* v T280 in *lajntuh* v T415.

Kot enkratnica s *prestiral-* je kartirana ženskospolska različica *prestirala* v T097.

Kot enkratnica s *ponjav-* je kartirana srednjespolska različica *ponjavo* v T103.

Kot enkratna besedna zveza s *prt* je kartiran leksem *hodnji prt* v T313.

Kot enkratna besedna zveza z *ruha* je kartiran leksem *hodnična ruha* v T417.

Kot tretji odgovor v posamezni točki sta z znakom za komentar kartirana leksema *prt* v T316 in enkratnica *lentuh* v T366.

Kot nerelevantni odgovor je kartiran leksem *listnarica* v T195.

4. Uporabljen dodatna literatura

/

5. Primerjaj

SLA: V107B(a).01 *blazina čez celo posteljo* (2/38); OLA: /; ALE: 106; SDLA-SI: /; ALI: 374; ASLEF: 2290 (ed.), 2291 (mn.); HJA: 680; ÚMNYA: /

6. Etnološka osvetlitev

Rjuha je navadno pravokoten kos lanenega, konopljenega, bombažnega ali sintetičnega platna, ki se uporablja za prekrivanje ležišča, ker je tako lažje vzdrževati posteljno in osebno higieno, saj je rjuha pralna. Pri premožnejših slojih so že v 19. stoletju uporabljali sočasno dve rjuhi, eno za prekrivanje ležišča, drugo za podlago (zaščito) posteljne (prešite) odeje. Sicer pa je rjuha v zahodnem predelu Slovenije razširjeno ime za kvadraten ali pravokoten kos grobo tkanega platna za prenašanje sena, trave,

stelje, dračja, sira in drugih bremen na hrbtu, na glavi ali z nosilnim drogom. Take rjuhe uporabljajo zlasti v visokogorskem svetu, kjer ni ustreznih cestnih povezav. Prenášanje hlebcev sira v rjuhah, zavezanih čez čelo, so v Bohinju imenovali *nošenje v/na škufo*.

Prim.: SEL 2004

7. Skica

